

ARTICLE INFO

Received: 12th June 2024

Accepted: 17th June 2024

Online: 18th June 2024

KEYWORDS

Person, conflict, social conflict, ethnic conflict, conflict, resource, sociology, politics, economics, philosophy, interest, consensus.

DEFINITIONS, INTERPRETATIONS AND FORMS OF THE CONCEPT OF SOCIAL CONFLICT IN SOCIETY

Yesenkulova Nafisa

Renaissance Educational University
Department of "Social and Political Sciences".
researcher

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12088913>

ABSTRACT

This article discusses approaches to definitions, interpretations and forms of the concept of social conflict. It also suggests that social conflict is the result of competing interests or conflicting goals between different groups or individuals in society, as well as the result of inequalities in the distribution of resources, power, or social norms.

ОПРЕДЕЛЕНИЯ, ТРАКТОВКИ И ФОРМЫ ПОНЯТИЯ СОЦИАЛЬНОГО КОНФЛИКТА В ОБЩЕСТВЕ

Есенкулова Нафиса

Образовательный университет Ренессанс
Кафедра «Социальных и политических наук». Исследователь
<https://doi.org/10.5281/zenodo.12088913>

ARTICLE INFO

Received: 12th June 2024

Accepted: 17th June 2024

Online: 18th June 2024

KEYWORDS

Человек, конфликт, социальный конфликт, этнический конфликт, конфликт, ресурс, социология, политика, экономика, философия, интерес, консенсус.

ABSTRACT

В данной статье рассматриваются подходы к определениям, трактовкам и формам понятия социального конфликта. Это также предполагает, что социальный конфликт является результатом конкурирующих интересов или противоречивых целей между различными группами или отдельными людьми в обществе, а также результатом неравенства в распределении ресурсов, власти или социальных норм.

ЖАМИЯТДА ИЖТИМОЙ ЗИДДИЯТ ТУШУНЧАСИНИНГ ТАЪРИФЛАРИ, ТАЛҚИНЛАРИ ВА ШАКЛЛАРИ

Yesenkulova Nafisa

Renessans ta'lim universiteti
"Ijtimoiy-siyosiy fanlar" kafedrasi tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12088913>

ARTICLE INFO

Received: 12th June 2024

Accepted: 17th June 2024

Online: 18th June 2024

KEYWORDS

Инсон, зиддият,
ижтимоий зиддият,
этник зиддият, можаро,
ресурс, социология,
сиёсат, иқтисод, фалсафа,
манфаат, консенсус.

ABSTRACT

Мазкур мақолада ижтимоий зиддият тушунчасининг таърифлари, талқинлари ва шакллари борасидаги ёндашувлар ҳақида фикр юритилган. Шунингдек, унда ижтимоий зиддият жамиятдаги турли гуруҳлар ёки шахслар ўртасидаги рақобатдош манфаатлар ёки бир-бирига мос келмайдиган мақсадлар натижаси эканлиги, ресурслар, ҳокимият ёки ижтимоий меъёрларни тақсимлашдаги адолатсизликлар натижаси эканлиги ҳақида фикр юритилади.

Ижтимоий зиддият тушунчаси мураккаб ва кўп қиррали бўлиб, истиқбол ва интизомга қараб турли таъриф ва талқинларга эга. Жумладан:

Социологик нуқтаи назаридан ижтимоий зиддият — бу жамиятдаги гуруҳлар ўртасидаги кам ресурслар, куч, мақом ва бошқа қимматли ресурслар учун кураш дея талқин этилади. Бу ижтимоий ҳаётнинг асосий жиҳати бўлиб, шахслараро зиддиятлардан тортиб, халқлар ўртасидаги зиддиятларга қадар турли даражаларда юзага келиши мумкин.

Сиёсатшунослик нуқтаи назаридан ижтимоий зиддият жамиятдаги турли гуруҳлар ёки шахслар ўртасидаги рақобатдош манфаатлар ёки бир-бирига мос келмайдиган мақсадлар натижаси сифатида қаралади. Бу кўпинча ресурслар, ҳокимият ёки ижтимоий меъёрларни тақсимлашдаги ўзгаришларга эришиш ёки қаршилик кўрсатишни ўз ичига олади.

Психологик нуқтаи назаридан ижтимоий зиддият шахслар ёки гуруҳлар ўртасидаги эҳтиёжлар, қадриятлар ва манфаатларнинг ҳақиқий ёки идрок этилган қарама-қаршилиги натижасида юзага келадиган келишмовчилик ҳолати сифатида қаралади. Бу ҳиссий стресс, душманлик ва тажовузга олиб келиши мумкин[1].

Антропологик нуқтаи назаридан ижтимоий зиддият маданий фарқлар контекстида ўрганилади, бу ерда зиддиятлар турли хил маданий меъёрлар, қадриятлар ва эътиқодлар туфайли юзага келади. Антропологлар жамиятлар бу можароларни маросимлар, музокаралар ёки бошқа воситалар орқали қандай бошқариши ва ҳал қилишини таҳлил қилади.

Иқтисодий нуқтаи назаридан эса ижтимоий зиддият кўпинча иқтисодий омиллар, масалан, бойлик ва ресурсларнинг тенг тақсимланмаганлиги билан боғлиқ ҳисобланади. Зиддиятнинг иқтисодий назариялари иқтисодий манфаатлар ва рағбатларнинг ижтимоий ўзаро муносабатларни қандай шакллантириши ва зиддиятларга олиб келишига қаратилган.

Фалсафий нуқтаи назардан зиддиятнинг маълум шаклда намоён бўлиши миқёси ҳамда тарқалиш кенглигига қараб, унинг умумий ва жузъий кўринишларини белгилаш мумкин. Умумий зиддиятга барча соҳаларда, предмет ва ҳодисаларда вужудга келадиган ва мавжуд бўлган зиддиятлар киради. Масалан, оқ ва қора, ёмон ва яхши, эзгулик ва жоҳиллик, уруш ва тинчлик ва ҳоказо. Жузъий зиддиятлар табиатда, жамиятда ва инсон

фаолиятида ўзига хос хусусиятларга эга бўлган қарама-қаршиликлардир. Масалан, табиатда – жисм ва майдон, тортилиш ва итарилиш, ассоциация (уюшиши) ва диссоциация (ажралиш, тарқалиш) бўлса, жамиятда – зиддиятли мулкчилик муносабатлари, шахсий, гуруҳ ва ижтимоий манфаатлар ўртасидаги тафовут ва қарама-қаршиликлар, билиш соҳасида – амалиёт ва назария, ҳиссий ва мантиқий билиш ўртасидаги зиддиятлардир[2].

Зиддиятларнинг турларига назар ташлар эканмиз, уларни предметнинг мавжуд бўлиши ва тараққиётни белгилайдиган зиддиятлар тоифасига бўлиш мумкин. Ички ва ташқи зиддиятлар. Ҳар қандай предметнинг ҳаракати ва ўзгаришида бирламчи ролни ички зиддиятлар ўйнайди. Ички зиддиятлар предметларнинг ўзларида вужудга келган қарама-қарши хоссаларнинг ўзаро таъсирини билдиради. Атомларда ядро билан электронлар, организмлардан ирсият билан ўзгарувчанлик, жамиятда бозор иқтисодиётининг ижобий ва салбий томонлари ўртасидаги қарама-қаршини ички зиддиятлар туркумига киради. Ташқи муҳитнинг предметга кўрсатган таъсири ҳам маълум қарама-қаршиликларни юзага келтиради. Ташқи зиддият предметнинг уни ўраб турган муҳит билан, муҳитдаги бошқа предметлар билан қарама-қарши муносабатда бўлишини билдиради. Бу хилдаги зиддият предметнинг ривожланиши учун янги имкониятлар яратиши ёки аксинча, юксалишига тўсқинлик қилиши мумкин. Буни ҳисобга олиш назарий ва амалий аҳамиятга эгадир[3]. Инсон ва ижтимоий уюшмаларга нисбатан ташқи зиддият ролини ўйнаган табиат билан жамият ўртасидаги қарама-қаршиликларнинг таъсирини бугунги кунда техноген ва экологик ҳалокатларда кўриш мумкин. Мураккаб объектларда бир вақтнинг ўзида бир қанча зиддиятлар мавжуд бўлиши мумкин. Шу муносабат билан асосий ва асосий бўлмаган зиддиятларни фарқлаш лозим.

Демак, асосий зиддият – объектнинг ҳаракати ва тараққиётида етакчи ролни ўйнайди, вужудга келишидан бошлаб бошқа объектга айлангунча амал қилади. Физик объектларда тўлқинли ва корпускуляр хоссалар ўртасидаги қарама-қаршиликлар асосий зиддият сифатида микрозаррачаларнинг табиатини белгилайди. Ирсият билан ўзгарувчанлик ўртасидаги зиддият биологик популяциянинг тараққиётини белгилайдиган асосий зиддиятдир. Асосий бўлмаган зиддият – ташқи ва ички омилларнинг ўзаро алоқадорлигидан, хилма-хил кучларнинг таъсиридан келиб чиққан ва иккинчи даражали ролни ўйнайдиган қарама-қаршиликни билдиради. Экилган ўсимликка нисбатан об-ҳавонинг ноқулай келиши, демографик ўзгаришларнинг иқтисодий тараққиётга салбий таъсир кўрсатиши асосий бўлмаган зиддиятлар қаторига киради[4].

Умуман олганда, ижтимоий зиддият кенг тарқалган ва мураккаб ҳодиса бўлиб, у куч динамикаси, маданий фарқлар, иқтисодий манфаатлар ва психологик омилларни ўз ичига олган бир қатор омилларни ўз ичига олади. Бу кўпгина ижтимоий фанларда марказий мавзу бўлиб, унинг жамиятдаги сабаблари, динамикаси ва оқибатларини тушуниш учун турли назарий нуқтаи назардан ўрганилади.

Шунингдек, ижтимоий зиддиятлар турли омиллар таъсирида юзага келиши мумкин ва бу омиллар турли минтақалар ва жамиятларда сезиларли даражада фарқ

қилиши мумкин. Ижтимоий зиддиятларни келтириб чиқарадиган баъзи умумий омиллар бўлиб улар қуйидагилардир:

Этник келиб чиқиши ва ўзига хослигига қараб этник келиб чиқиши, маданияти, тили ва динидаги тафовутлар жамиятлар ичида бўлинишларни келтириб чиқариши мумкин, бу эса ўзликни англаш, тан олиш ва вакиллик масаласида зиддиятларга олиб келиши мумкин. Бу кўпинча турли этник ёки диний аҳоли яшайдиган ҳудудларда кузатилади.

Иқтисодий тенгсизлик кўринишидаги бойлик, даромад ва ресурсларга киришдаги номутаносиблик ижтимоий можароларни келтириб чиқариши мумкин, чунки маргинал ёки ноқулай гуруҳлар мавжуд куч тузилмаларига қарши чиқишга интилиб, каттароқ иқтисодий имкониятлар ва ижтимоий адолат талаб қилиши мумкин.

Сиёсий босимлар юқори бўлган авторитар режимларда сиёсий эркинликларнинг йўқлиги ва инсон ҳуқуқларининг бузилиши ижтимоий тартибсизликлар ва можароларга олиб келиши мумкин. Чунки одамлар зулмкор тизимларга қарши чиқишга интилишади ва сиёсий ислохотлар ёки режим ўзгаришини талаб қилишади.

Ресурс тақчиллиги ҳисобланган ер, сув ва табиий ресурслар каби чекланган ресурслар устидаги рақобат, айниқса, атроф-муҳитнинг бузилиши, қурғоқчилик ёки бошқа экологик муаммоларга мойил бўлган ҳудудларда можароларга олиб келиши мумкин.

Ўтмишдаги адолатсизликлар, мустамлакачилик мероси ва ҳал этилмаган тарихий можаролар давом этаётган ижтимоий можароларни қўзғатувчи чуқур шикоятларни келтириб чиқариши мумкин, улар кўпинча тан олиш, тиклаш ёки ярашув талаблари сифатида намоён бўлади.

Ижтимоий дискриминациялар ирқи, этник келиб чиқиши, жинси, дини ёки бошқа омилларга асосланган дискриминация ижтимоий четланиш ва маргиналлашувга олиб келиши мумкин, чунки маргинал гуруҳлар камситиш амалиётларига қарши чиқишга ва тенг ҳуқуқ ва имкониятларни талаб қилишга интилишлари сабабли можароларни келтириб чиқариши мумкин.

Сиёсий беқарорлик, заиф ёки самарасиз бошқарув ва қонун устуворлигининг йўқлиги ижтимоий зиддиятлар учун қулай шарт-шароитларни яратиши мумкин. Чунки рақобатчи сиёсий гуруҳлар ёки манфаатлар гуруҳлари ҳокимият ва таъсир учун курашади.

Чет эл аралашуви, геосиёсий рақобат ва трансмиллий ҳаракатлар каби ташқи омиллар ҳам мавжуд кескинликни кучайтириш ёки жамиятлар ичидаги ички динамикага таъсир қилиш орқали ижтимоий зиддиятларга ҳисса қўшиши мумкин.

Бу омиллар бир-бирига боғланган ва турли минтақаларда ижтимоий зиддиятларни шакллантириш учун мураккаб усулларда ўзаро таъсир қилиши мумкин. Ушбу омилларни тушуниш можароларнинг олдини олиш, ҳал қилиш ва тинчлик ўрнатиш бўйича самарали стратегияларни ишлаб чиқиш учун жуда муҳимдир.

Асосий можароларнинг келиб чиқиш тарихи кенг ва мураккаб мавзудир, чунки инсоният тарихи давомида турли сабабларга кўра тўқнашувлар содир бўлган.

Қадим замонларда зиддиятлар кўпинча ер, ресурслар ва ҳокимият учун юзага келган. Қадимги Юнонистондаги шаҳар-давлатлар ўртасидаги рақобат, масалан, Афина ва Спарта ўртасидаги Пелопоннес уруши минтақадаги ҳукмронлик учун рақобат туфайли юзага келган.

Ўрта асрларда диний, сулолавий ва ҳудудий зиддиятлар сабаб бўлган тўқнашувлар кузатилди. Масалан, салиб юришлари, христианлар ва мусулмонлар ўртасида Муқаддас замин устидан назорат қилиш учун олиб борилган бир қатор диний урушлар эди.

Шунингдек, Европада айрим давлатларнинг мустамлакачилик ва империализм орқали кенгайиши кўплаб тўқнашувларга олиб келди, чунки маҳаллий аҳоли чет эл ҳукмронлигига қаршилик кўрсатди ва ўз ерлари, маданияти ва суверенитетини ҳимоя қилишга интиланган.

Бизга маълумки, 20-асрнинг иккита жаҳон уруши омилларнинг, жумладан милитаризм, миллатчилик, империализм ва иттифоқ тизимларининг мураккаб ўзаро таъсиридан келиб чиққан. Биринчи жаҳон уруши Австрия-Венгрия шахзодаси Франс Фердинанднинг ўлдирилиши билан бошланди ва иттифоқлар тўри ва рақобатлашаётган император амбициялари туфайли авж олди.

Америка Қўшма Штатлари ва Совет Иттифоқи ўртасидаги совуқ уруш мафкуралар тўқнашуви, шунингдек, глобал таъсир ва куч учун кураш эди. Бу Корея, Вьетнам ва Афғонистон каби минтақаларда кўплаб прокси урушлар ва можароларга олиб келди[5].

Мустамлакачиликдан кейинги даврда кўплаб можаролар мустақиллик учун курашлар, этник рақобат ва мустамлакачилик ҳукмронлиги мероси билан боғлиқ. Мисол учун, Руанда геноциди хуту ва тутси аҳолиси ўртасидаги узоқ давом этган этник зиддиятлардан келиб чиққан.

21-асрда эса зиддиятлар этник ва диний таранглик, иқтисодий тенгсизлик, сиёсий репрессия ва ресурслар учун рақобат каби бир қатор омиллар таъсирида давом этмоқда. Мисол учун, Суриядаги фуқаролар уруши ҳукуматга қарши халқ қўзғолони сифатида бошланган, аммо кейинчалик бир нечта актёрлар ва манфаатларни ўз ичига олган мураккаб можарога айланган.

Ушбу мисоллар тарих давомида зиддиятларнинг келиб чиқиши хилма-хиллигини таъкидлаб, инсоният можаросининг мураккаблигини ва замонавий можароларни ҳал қилишда тарихий контекстни тушуниш муҳимлигини таъкидлайди.

Ечилмаган зиддиятлар жамият ҳаётига чуқур ва кенг қўламли таъсир кўрсатиши, ҳаётнинг турли жабҳаларига таъсир қилиши, ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий тараққиётга тўсқинлик қилиши мумкин. Баъзи асосий таъсирларга қуйидагилар киради:

Гуманитар инқирозлар, ечилмаган можаролар инсонпарварлик инқирозига олиб келиши мумкин, жумладан, аҳолининг кўчиши, озиқ-овқат ва сув танқислиги, соғлиқни сақлаш ва таълимдан фойдалана олмаслик каби муаммоларни юзага келтиради. Бу кенг тарқалган азоб-уқубатларга ва ҳаётни йўқотишга олиб келиши мумкин.

Ҳар қандай ижтимоий зиддиятлар иқтисодий фаолиятни бузади, бу эса яшаш воситаларининг йўқолишига, инфратузилманинг вайрон бўлишига, сармоя ва савдонинг қисқаришига олиб келади. Бу иқтисодий таназзулга, қашшоқликка ва ишсизликка олиб келиши мумкин.

Ижтимоий зиддиятлар кўпинча жамият ичидаги этник, диний ёки сиёсий бўлинишларни чуқурлаштиради. Бу ижтимоий қутбланиш, камситиш ва ишончсизликка олиб келиши мумкин, яхлит ва инклюзив жамоалар қуришни қийинлаштиради.

Ижтимоий зиддиятлар сиёсий беқарорликни келтириб чиқариши мумкин, чунки рақобатчи гуруҳлар ҳокимият ва таъсир учун курашади. Бу бошқарув ва қонун устуворлигига путур этказади, бу эса кейинги зиддият ва ишончсизликка олиб келади[6].

Ижтимоий зиддиятлар психологик травма ва шахслар ва жамоалар ўртасида узоқ давом этадиган руҳий саломатлик муаммоларига олиб келиши ва авлодлар учун жамиятнинг фаровонлиги ва ижтимоий тузилишига таъсир қилиши мумкин.

Ижтимоий зиддиятлар соғлиқни сақлаш, таълим ва санитария каби муҳим хизматларни тақдим этишни бузади. Бу аҳоли саломатлиги, таълим даражаси ва умумий ҳаёт сифати учун узоқ муддатли оқибатларга олиб келиши мумкин.

Ижтимоий зиддиятлар даврида ўрмонларни кесиш, ифлосланиш ва аҳолининг кўчиши каби омиллар туфайли атроф-муҳитнинг бузилишига олиб келиши мумкин. Бу экотизимлар ва табиий ресурсларга доимий таъсир кўрсатиши ва экологик муаммоларни янада кучайтириши мумкин.

Ижтимоий зиддиятлар чегаралар бўйлаб тарқалиб, минтақавий беқарорликка олиб келиши ва қўшни давлатлар ёки халқаро иштирокчиларни жалб қилиши мумкин. Бу кенгроқ геосиёсий оқибатларга олиб келиши ва глобал хавфсизликка таъсир қилиши мумкин.

Жамиятдаги зиддиятлар турли шакл ва усуллар билан бартараф қилинади. Улардан баъзилари эскининг емирилиши ва янгининг қарор топиши асосида ҳал қилиб борилса, бошқалари шу зиддиятни ташкил қилган қарамақарши томонларни ўзаро келиштириш, муросаю мадорага келтириш, ҳамжиҳатлик ва ҳамкорликка эришиш йўли билан бартараф этилиши мумкин[7].

Ижтимоий зиддиятларни ҳал қилиш асосий сабабларни кўриб чиқадиган, ярашувга ёрдам берадиган ва барқарор тинчликни ўрнатадиган кенг қамровли ва инклюзив ёндашувларни талаб қилади. Ижтимоий зиддиятларни ҳал этмаслик зўравонлик ва беқарорлик даврларини давом эттириши, жабрланган аҳолининг азобланишини узайтириши ва тинчлик ва тараққиёт истиқболларини бузиши мумкин.

References:

1. Челдышова Н.Б., Шпаргалка по социальной психологии. http://www.koob.ru/cheldyshova/cheat_sheet_s_p
2. Қўшоқов С. Диалектика ва билиш назарияси. <http://uz.denemetr.com/docs/769/index-314213-1.html?page=7>
3. Лукин, Ю.Ф. Конфликтология: управление конфликтами: Management of the conflicts: учебник для вузов / Ю.Ф. Лукин. — М.: Академический Проект Гаудеамус, 2007. — 21 с.

4. Қўшоқов С. Диалектика ва билиш назарияси.
<http://uz.denemetr.com/docs/769/index-314213-1.html?page=7>
5. Козыров Г.И. Введение в конфликтологию. М-1999. С. 37.
6. Жумаев Р. З. Конфликтология асослари. Т-2000. - 78 б.
7. Зиддият. <https://qomus.info/encyclopedia/cat-z/ziddiyat-uz/>